

תפילות לשלום המלכות

ירמיהו פרק כט

(ז) וְדַרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגַּלְתִּי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַעֲדָהּ אֶל־יְיָקֹדֵם כִּי בְשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שְׁלוֹם:

תהלים פרק קמד

(ט) אֱלֹהִים שִׁיר חֲדָשׁ אֲשִׁירָה לַיהוָה בְּנִבְלַת עֶשׂוֹר אֲזַמְרָה־לְךָ:

(י) הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמַּלְכִּים הַפּוֹצֵה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מִחֶרֶב רָעָה:

מדרש תהלים (בובר) מזמור ז ד"ה [יג] [דבר אחר

אמר ר' יצחק כשם שהיה דוד מתפלל שלא יפול ביד שאול, כך היה מתפלל שלא יפול שאול בידו, וכן הוא אומר הנותן תשועה למלכים (תהלים קמד י), זה שאול ודוד.

משנה מסכת אבות פרק ג

רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו.

פירוש רש"י על אבות פרק ג משנה ב

בשלומה של מלכות. [כמו שנא' ודרשו את שלום העיר אשר הגלתי אתכם שמה] אפ' באומות העולם שכן מצינו שהיו נודרין נדרים ונדבות בשבילם וכמו שמצינו בשבעים פרים שהיו ישראל מביאים בחג על שבעים אומות:

פירוש רבינו יונה¹ על אבות פרק ג משנה ב

רבי חנניה סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה שהיא קשה עלינו איש את רעהו חיים בלעו - זה הענין ר"ל שיש לאדם להתפלל על שלום כל העולם ולהצטער על צער של אחרים. וכן דרכן של צדיקים כמו שאמר דוד ע"ה [תהלים ל"ה י"ג] ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי שאין לאדם לעשות תחנוניו ובקשתו לצרכיו לבד. אך להתפלל על כל בני אדם שיעמדו בשלום ובשלומה של מלכות יש שלום לעולם:

תוספות יום טוב² מסכת אבות פרק ג משנה ב

בשלומה של מלכות - הוא המלך עם שריו ויועציו המנהיגים מלכותו ועושים משפט בארץ ולפיכך לא אמר בשלום המלך. כך פירשו המפרשים:

שו"ת בית מרדכי³ חלק א סימן יח

¹ R. Yonah ben R. Avraham Gerondi, also known as R. Yonah Ha - Chasid ("the pious"), lived in Gerona and Barcelona during the thirteenth century, and died in 1263. He was related by marriage to his cousin, Ramban, to whom he was very close.

² R. Yom Tov Lipman haLevi Heller was born in the city Wallerstein Germany in 1579 (5339), and in his youth studied in the yeshiva of Friedburg under the tutelage of R. ya'akov Günzburg.

התפלה לשלום המלך ומשפחתו, שריו ויועציו, הנהוגה בארצות הגולה מתחילה בפיסקה: "הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים" ומסתיימת בפיסקה: "בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל". התפלה הזאת נאמרת בקהלות של נוסח אשכנז וספרד בשבתות וימים טובים אחרי קריאת התורה. הספרדים נוהגים לערוך תפלת "הנותן תשועה" גם בליל יום הכיפורים אחרי כל נדרי.

תפלה זו אינה יצירה מקורית. היא מורכבת מקטעי פסוקים שבתנ"ך. והם: תהלים קמז, י; יהושע יג, כא; תהלים קמה, יג; ישעיהו מג, טז; תהלים יח, מח; ירמיה כג, ו; ישעיהו נט, כ. אין בידינו לקבוע זמן חיבורה של תפלה זו, שם מחברה והארץ בה נתחברה. בסידוריהם של הקדמונים, רק עמרם גאון ורב סעדיה גאון וגם במחזור ויטרי המשמשים מקור עיקרי למנהגי תפלות וברכות שבמרכזי היהדות שבבבל, באשכנז וצרפת שבימי הבינים, אין רמז וזכר לתפלת: "הנותן תשועה למלכים" ולא לתפלה דומה לה. כמו כן לא נזכרה בספר "שבלי הלקט" לרבינו צדקיה בר אברהם הרופא ובספר "המנהיג" לרבינו אברהם בר נתן הירחי, מעמודי הפוסקים הראשונים. יתר על כן. בכל הספרים האלה אף לא נזכר המנהג לברך את המלך ולהתפלל לשלום. אולם בספר כלבו שמתוך לקוטיו אנו למדים שהיה מגדולי חכמי ישראל שבאשכנז וצרפת, בן דורו של הרא"ה הכהן מלוניל בעל ספר "ארחות חיים", נזכר בקצרה המנהג לברך את המלך ולהתפלל לשלום. בהלכות קריאת התורה סימן יט נאמר: "בשבת שחרית נהגו לומר אחרי ההפטרה מי שברך, ויש מקומות שמברכין את המלך ואחר כך את הקהל, והכל לפי המנהג". מדברי הכלבו: "ויש מקומות שמברכין את המלך" אנו למדים כי לא בכל הקהלות שבאשכנז וצרפת היו נוהגים לברך את המלך. מדבריו של רבינו דוד אבודרהם, מגדולי חכמי ספרד ותלמידו של רבינו יעקב בעל הטורים, נראה כי בספרד היה נהוג לברך את המלך ולהתפלל לשלום. ולא ביום השבת וחג בלבד, כי אם גם ביום שני וחמישי אחרי קריאת התורה. הרי כה הם דבריו בסדר שחרית של חול ופירושה: "ואחרי שמסיימין בקריאת התורה אומר שליח צבור קדיש עד לעילא,,, ונהגו לברך את המלך ולהתפלל לשם שיעזרהו".

אולם בעל ספר כלבו והר"ד אבודרהם מזכירים את ברכת המלך סתם, ואינם מוסרים את מטבע התפילה ונוסחה.

רא"ל פרומקין ב"מקור הברכות" בסדר רב עמרם השלם (ירושלים תרע"ב) ח"ב, לט, ב', כותב כי בפנקס גרמיזא (זורמיזא) שנכתב בזמן הגזרות של תתנ"ו ותתק"ו נמצאת ברכה למלך השונה לגמרי מנוסח הרגיל, והיא: "מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את אדוננו הקיסר ירום הודו וישלח ברכה והצלחה בידו לישיב כסאו במשפט וצדקה בארץ לחיים ושלום, ושלום יהיה לו ולזרעו אחריו, ונאמר אמן".

³ R. Mordechai Fogelman was born in 1899 /5659 in Chernovitz to family belonging to the Hasidic sect of Husi'atin.

ר' עזריה מן האדומים בספרו מאור עינים, חלק אמרי בינה, פרק נה, מרחיב את הדיבור על חובתנו להתפלל בשלומה של מלכות בארצות הגולה. הוא פותח בפסוק שבירמיהו כט, ז: "ודרשו את שלום העיר" והולך ומביא מעזרא ו, י, שבבית השני הקריבו קרבנות והתפללו לשלום המלך ובניו. מלבד זה הוא מביא מקורות ממגילת תענית, מהספרים החיצונים, מספרי החשמונאים ומיוסיפוס פלביוס לעדות על מנהג היהודים להתפלל לשלומם של מלכי יון וקיסרי רומא, והוא מסיים: "וכן המנהג אשר תוספת חיזוק נמצא בקצת קהלות לברך את שריהם ואביזרייהו".

מדבריו אנו למדים כי גם באיטליה היה נהוג בקצת קהלות להתפלל לשלום המלכות. אך מטבע ונוסח התפלה לשלום המלכות אין אף בספר זה.

ר' משה אבן מכיר, מגדולי חכמי צפת וריש מתיבתא בעין זתים, מתלמידיו של האר"י ומרן ר' יוסף קארו, מפליג מאוד בספרו הנפלא "סדר היום" בשבח הברכה בה מברכים את המלך. ברכת המלך מאוד חשובה בעיניו והוא מכנה אותה בשם "מצות עשה מדברי קבלה", שכן היא כתובה בירמיהו כט, ז: "ודרשו את שלום העיר". בכינוי זה מכנה הראב"ד בהשגותיו על הרמב"ם הלכות חנוכה פ"ג, ה"ו, את מצות קריאת הלל בחג, על יסוד הכתוב: "השיר יהיה לכם כליל התקדש חג" (ישעיהו ל, כט).

ביחס לזמן חיבורה של תפלת "הנותן תשועה" יש לשער שהיא בת חמש מאות שנה, בערך, בנוסחה המקובל בתפוצות.

הפסוק בירמיהו כט, ז: "ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה'" ודברי ר' חנינא סגן הכהנים באבות פ"ג, מ"ב: "הוה מתפלל בשלומה של מלכות" הם המקורות העיקריים שעליהם מסתמכים הפוסקים והמפרשים, המחברים והדרשנים במצות התפילה בשלומה של מלכות. אולם בשני המקורות כאחד אין זכר לא לנוסח מסוים ולא למטבע מסויימת של התפילה בשלומה של מלכות.

אך לעצם קדמותו של המנהג לברך את המלך, אפשר למצוא מקור בתוספתא שהמנהג מוצאו בימי המקדש הראשון. על סיום חגיגת חנוכת המקדש הראשון בימי שלמה המלך מסופר: "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך" (מלכים - א ח, סו). בתוספתא סוכה פ"ד מובא הפסוק הזה בקשר ל"ברכה", האות האחרונה שבסימנם: פז"ר קש"ב, ראשי תיבות של ההלכות בהן נבדל יום טוב האחרון של חג משבעת ימי סוכות. וכך שנינו שם: "יום טוב האחרון של חג פייס לעצמו, זמן לעצמו, רגל לעצמו, קרבן לעצמו, שיר לעצמו, ברכה לעצמו, שנאמר ביום השמיני שילח את העם ויברכו את המלך".